

Rezervné priestory v (po)vojnovom období – biele miesta na mentálnej mape mesta Nitra

Reserve Spaces in the (post)War Period – White Places on Urban Mental Map of the City of Nitra

Miroslav Čibík

Abstract:

The output of the presented research is the result of mapping white spaces in the regional city of Nitra, Slovakia. In the 20th century, the city underwent a fundamental modification, which was influenced by two world wars, the regulation of the Nitra River and the period after the Second World War, when the city experienced a stormy construction development. However, Nitra was most marked by the raids of Soviet bombers at the end of the Second World War in 1945, followed by a significant modification of the urban structure with its streets, blocks, and squares. This event resulted in the forced sanitation of several valuable objects or entire urban blocks and, together with the onset of the new regime, resulted in the creation of the current white spaces in the city center – local losses of urban matter (compact urban structure). Such spaces are a barrier to the civilized world and in the urban structure they function as public spaces without the presence of the public. They are errors in the planning process and the result of ignorance of the current state and the related loss of cultural heritage and cultural memory. The research deals with the non-original introduced functions of white spaces and illustrates the system of their mapping and sorting into the working database according to typology, character, and property relations. The presented contribution also uncovers, positively recognizes the hidden potential, and interprets the possibilities of reintegration of lost and forgotten places into the urban fabric through ephemeral invasive interventions of a diverse media nature. Such undemanding impulses are an effective tool to reveal dysfunctional urban structures with the offer of their temporary use.

Keywords:

White Spaces, Urban Voids, Urban Gaps, Terrain Vague, Inner Periphery, Places between Places, Invasive Interventions, Host Structure

ČIBÍK, Miroslav (2024). Rezervné priestory v (po)vojnovom období – biele miesta na mentálnej mape mesta Nitra. In: KUGL, Jiří, ed. *Člověk, stavba a územní plánování* 16. ČVUT v Praze, Fakulta stavební. pp. 100–113. ISBN 978-80-01-07329-2. ISSN 2336-7687.

Článek je licencován pod licencí Creative Commons BY-NC-ND 4.0 (Uvedte autora-Neužívejte komerčně-Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní). Licenční podmínky: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.cs>

1 Úvod

Biele miesta by sa dali definovať ako súbor viacerých entít, ktoré sú miestami nejasné, nedopovedané a ťažko uchopiteľné. Môžu byť plné aj prázdne. K pochopeniu ich existencie je potrebné citlivo vnímať to, čo sa s priestorom deje na úrovni mesta v čase a následne, aký vplyv má výsledok nekonceptných rozhodnutí na krajinu, ako kultúrnu kolísku nášho národa (Klodnerová, 2015). Kvalita priestoru je predsa podmienená kombináciou pevných názorov a rozhodných činov. Priestor, ktorý na rôznych úrovniach obohacuje každodennosť, či už pre niektorých vedome alebo nevedome, je v súčasnosti vzácnejší než kedykoľvek predtým. Rastie na hodnote a "rýchlo sa mŕňa". Miestami síce pretrváva, ale aj zaniká a vzniká (Čibík et al., 2023). V čase postupne ustupujúcej masívnej suburbanizácie a nástupom trendu nepretržitej intenzívnej vnútornej urbanizácie, začína byť centrálny mestský priestor nedostatkovým tovarom a "diery" lukratívnymi súčasťami kompaktnejestskej štruktúry nazývanej urbanita. Preto sa naskytá otázka, či nie je v súčasnosti nutné vnímať mestá z inej perspektívy a motiváciou objavovať v meste miesta, ktoré sa doposiaľ javili ako cudzie – priznať "prázdno" za jednu z charakteristických črt dnešnej podoby verejného priestoru.

„Naše mestá majú množstvo miest medzi miestami. Súčasne mestská prax tieto miesta akoby nevidela. Sú akousi slepou škrvnou urbanizmu.“
(Haluzík et al., 2021)

Obraz mesta tvorí základná osnova verejných priestranstiev spoločne so širokým spektrom ďalších, často nedostatočne využívaných verejných a poloverejných priestorov, ako aj dlhodobo nevyužívaných plôch (priestorov bez funkcie, respektíve s funkciou nereprezentatívnu) – bielych miest. K zabezpečeniu zvýšenej pozornosti o takéto miesta a predísť tak ignorovaniu ich aktuálneho stavu je nutné rozmyšľať nad alternatívnymi funkciami – pozitívne rozoznávať potenciál a dbať na konštruktívny prístup pri hľadaní ich nového dočasného využitia. Ak sa hovorí o funkčnom rozmere, tak predovšetkým v súvislosti s funkciou priestoru, to znamená na akú funkciu má daný priestor slúžiť. Okrem funkčného rozmeru musí byť kvalitný priestor aj esteticky silný, dobre technicky spracovaný, sociálny, kde je stredobodom záujmu užívateľa a jeho sociálna interakcia a sociálna inklúzia a kultúrny, kedy musí priestor dosiahnuť určitú lokálnu identitu a umocniť, podčiarknuť miestny charakter. Výskum bielych miest sa zaoberá možnosťami oživenia a reintegrácie zabudnutých a stratených miest prostredníctvom invázií small-scale zásahov multimediálnej povahy (Čibík a Jankechová, 2023). Invázne krátkodobé (efemérne) zásahy sú protipól nevšímania si problému, prípadne vnímania iba prekážok potenciálnych riešení. I napriek sémantickému významu slova invázny nebude pojem invázny zásah pre potreby výskumu označovať dej, ktoré majú za následok likvidáciu, redukciu, alebo odstraňovanie mestotvornej matérie, ale naopak jej tvorbu – teda vznik mestských priestorov, aktivít alebo impulzov stimulujúcich k ich vzniku (Dlesk, 2016). Strategickým cieľom je na základe interdisciplinárnej spolupráce a aplikovaného výskumu, dlhodobo mapovať potenciál a zbierať informácie o mestských priestoroch bez funkcie (biele miesta) a s tým súvisiacou stratou kultúrneho dedičstva a kultúrnej pamäte s dôrazom na krajské mesto Nitra (Čibík et al., 2023). Odborným zámerom výskumu je vytvoriť typológiu zaradených území do pracovnej databázy a etapizáciu ich potenciálneho prechodného, krátkodobého alebo dlhodobého využitia z hľadiska na finančné a priestorové možnosti.

2 Biele miesta a príčiny ich vzniku

Existuje niekoľko definícií bielych miest a žiadnu z nich nemožno označiť za explicitnú. Pojem totiž sprevádza multi-pojmivosť, kde rozličné označenia opisujú ten istý fenomén z rôznych perspektív, a teda rozličným výkladom a do istej miery sa dokážu negovať. Do rozsiahlej skupiny konceptov sa okrem bielych miest (White Spaces) radia pojmy: mestské prázdnoty (Urban Voids), vágny terén (Terrain Vague), vnútorná periféria (Inner Periphery), miesta medzi miestami (Places between Places), divné miesta (Weird Places), stratené miesta (Lost Places), zabudnuté miesta (Forgotten Places), nemiesta (Non-places), úzkostná krajina (Anxious Landscape), mestská divočina (Urban Wilderness), invérzny urbanizmus (Inverse Urbanism), zbytok (the Rest) a mnoho ďalších¹. Ovela uchopiteľnejšie sú termíny označujúce typ priestoru z urbanistického hľadiska. Definície opisujú miesto bez ohľadu na jeho charakter, využitie a funkcie, ktoré v meste, v mestskej štruktúre zastáva. Sú to zväčša nezastavané plochy v už stojacej súvislej mestskej zástavbe, ktoré sú určené na zastavanie – otvorené voľné priestory medzi dvomi alebo viacerými objektmi, prípadne miesta medzi dvomi alebo viacerými samostatnými objektmi bez vzájomnej súvislosti, kde je cieľom doplnenie pôvodnej matérie, a teda prinavrátenie zmysluplnej urbánnej štruktúry. Je však nutné podotknúť, že práve tieto typy priestorov sú často charakterizované ako výpadky lokálnej pamäte mesta, a teda fenomén bielych miest sa tu pravidelne objavuje. Patria sem termíny: prieluka, medzi priestor, medzipavilónový priestor, vnútroblok, diera, medzera, mikropriestor, predpolie, blok, dvor, nádvorie alebo terasa. Niektoré termíny označujú celú časť územia, na ktorom sa sústreďuje určitý druh výstavby alebo funkcie (areál). Optikou bielych miest je to súbor viacerých voľných otvorených (opustených) priestorov zväčša technického charakteru s obmedzenou prevádzkou, prípadne s trvalým zákazom vstupu verejnosti. Občasný pohyb v areáli vytvára na niektorých jeho častiach podmienky vhodné k regenerácii prírody a prirodzenej sukcesii. Takéto prostredie vykazuje podobnosť s opustenými poľnohospodárskymi a technickými (priemyselnými) komplexmi inak nazývanými "brownfields". Ich súčasťou môže byť kombinácia niekoľkých, hore vyššie spomenutých typov priestorov (medzi priestor, medzipavilónový priestor, dvor...)

Biele miesta, "prázdne" miesta bez funkcie, sa začali na mentálnych mapách stredoeurópskych a východoeurópskych miest objavovať prevažne v 50. až 60. rokoch 20. storočia. V tomto období je v štátoch bývalého sovietskeho zväzu príčinou vzniku bielych miest nástup socialistického režimu a s tým spojená budovateľská architektúra. Tá spočívala najmä v búraní starých meštianskych domov a vo výstavbe modernej architektúry, kde mnohokrát na úkor jednej budovy padali za "obeť" celé štvrte. Ďalším dôvodom začiatku tvorby bielych miest bola privatizácia podnikov a ich následné zatváranie, čo vyústilo do chátrania priemyselných areálov (brownfieldov) a ich objektov (Hajduková a Sopiřová, 2021). Prázdnoty nevznikali a nevznikajú len v procese rozvoja miest, politických alebo ekonomických pádov, ale aj ako dôsledok prírodných katastrof, či chýb v územno-plánovacom procese (Haluzíková, 2020). Biele miesta sú špecifickými, no podstatnými mestotvornými priestormi, skryté pod nánosom nových urbánnych štruktúr. Častokrát vznikajú za nejasných okolností v dôsledku nútených, regulovaných, či náhodných asanácií objektov. Zaujímavú skupinu asanovaných objektov tvoria takzvané "relikty z minulosti". Patria sem stavby, ktoré neudržali tempo s rozvojom okolitej zástavby a v mestskej štruktúre ostali zabudnutými fragmentami s menšou mierkou a odlišným charakterom. To ich predurčuje k chátraniu a následnej deštrukcii (Gubčo, 2020). Na

1 Spomedzi všetkých pojmov som si v rámci výskumu priestorov bez funkcie, prípadne priestorov s funkciou nereprezentatívnou, vybral pojem "biele miesta", pretože podľa môjho názoru najlepšie reprezentujú "prázdno". Navyše pojem je ľahko rozpoznateľný optikou "bežných ľudí", keďže je prítomný vo viacerých vedných odboroch a praxi: societa (sociálne vedy), text, hovorené slovo (lingvistika), výtvarné umenie, dejiny, história...

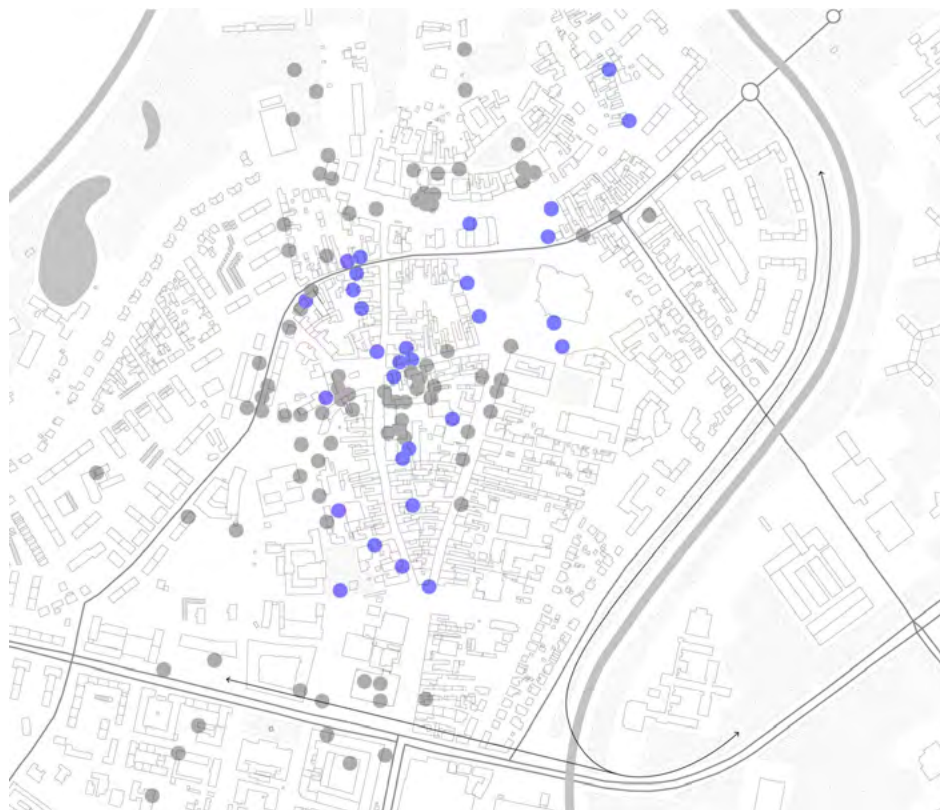
Slovensku sa výrazným podielom na vzniku prieluk, dier a narušenia mestskej štruktúry podpísala 2. svetová vojna, a to najmä bombardovanie oslobodzujúcou² červenou armádou na jej konci. Bomby v čase vojny zhadzovali aj Američania či Nemci. Za "obeť" padli najmä urbanistické štruktúry Bratislavy, Nových Zámkov, Komárna a Nitry. Biele miesta, prázdne priestory bez života, plnia v meste funkciu prevažne ekostabilizačnú. Mnohí ich vnímajú negatívne alebo vôbec (Prochnow a Čibik, 2022). Z hľadiska územného rozvoja sú celkom logicky považované za problém, pretože v územných plánoch mesta sú síce určené na zastavanie, ale mnohokrát to nie je možné, prípadne tento proces trvá nekonečne dlho. Dôvodom sú nevysporiadané pozemky, územno-plánovacie regulácie, prípadne veľkosť priestoru. Napriek tomu majú obrovský potenciál pre ich budúcu obnovu, ďalší rozvoj a zmenu funkcie (Hajduková a Sopiřová, 2021). Výsledkom rozličných zásahov môže byť reaktivácia neživých miest na atraktívne verejné priestory a dokonanie, či začiatok tvorby zmysluplného kompaktného mesta.

3 Materiál a metodika

Predkladaný výskum sa zameriava na mapovanie bielych miest v krajskom meste Nitra, ležiace v Nitrianskom kraji vzdialené približne 90 km východne od hlavného mesta Slovenska, Bratislavy. Skúmanou lokalitou je historické a širšie centrum mesta. Podkladom k určeniu hraníc riešeného územia bola existujúca fyzická mapa dopadu bômb z bombardovania oslobodzujúcou armádou na konci 2. svetovej vojny (obr. 1). Mapa je súčasťou publikácie z roku 2012 "Nitra, druhé Coventry?" od Štefana Košovana, v ktorej autor opisuje nešťastné udalosti z obdobia konca vojny. Na Nitru bolo zhodených 166 bômb, ktoré usmrtili 345 prevažne civilných osôb a zničených bolo 48 budov, 289 budov bomby silne poškodili a 430 budov poškodili menej. Mapa bola vektorizovaná a doplnená o tie bombami zasiahnuté lokality, ktoré majú do dnešného dňa charakter bielych miest. Riešenú lokalitu zo severu ohraničuje hradný kopec s hradom, z juhu rázcestie ulíc Štefánikova trieda a Štúrova, zo západu ulica Ďurková a z východnej časti hlavná os mesta, respektíve pešia zóna. Ďalšími parametrami, ktoré určovali výber záujmového územia, sú charakter, štruktúra zástavby a architektonická rozmanitosť³.

2 V prípade krajského mesta Nitra nebolo bombardovanie "oslobodzujúce", ale zbytočné. Vo svojej knihe Nitra, druhé Coventry? Štefan Košov (2012) píše o tom, že odtajnené ruské archívy uvádzajú, že úlohou leteckej divízie bolo uskutočniť masový bombardovací útok na fašistické vojenské štáby a nepriateľské vozidlá sústredené v Nitre.

3 Parciálnym cieľom ďalších fáz výskumu je doplnenie mapy o biele miesta, ktoré nevznikli v dôsledku bombardovania, ale v dôsledku nútených, regulovaných, náhodných asanácií objektov, či chýb v územno-plánovacom procese.

Obr. 1 – Súčasná štruktúra mesta Nitra a mapa dopadu bômb. Na schéme sú modrou označené lokality, v rámci ktorých od bombardovania nedošlo k doplneniu mestskej matérie. Väčšina z týchto priestorov má charakter bielych miest. Práve nimi sa výskum zaoberá detailnejšie. Zdroj: autor

3.1 Pracovná databáza

Metóda výberu bielych miest do pracovnej databázy spočívala v selekcii všetkých, podľa mapy náletmi zasiahnutých, lokalít, (miesta dopadu bômb) na miesta, u ktorých nastalo doplnenie štruktúry a miesta, kde nedošlo k doplneniu mestskej matérie. Prostredníctvom terénnych výjazdov k riešeným lokalitám, sa neskôr spracovala finálna pracovná databáza bielych miest s informáciami o presnej lokalite, type priestoru, vlastníctve, pôvodom a aktuálnej funkcii. Výsledkom je materiál obsahujúci celkom 30 bielych miest, ktorý slúži ako podklad pre budúci výskum. Databáza a informácie v nej sa budú podľa potreby pravidelne aktualizovať. Z pracovnej databázy boli následne vybrané 4 lokality⁴, ktoré budú detailnejšie rozobrané vo výsledkovej časti tejto práce. Zámerom výskumu je tiež spracovať pixelovú mriežku s veľkosťou 10x10 m = jeden pixel, pre lepšiu orientáciu v priestore, veľkostné porovnanie riešených lokalít a aplikáciu

4 V rámci výskumného projektu sa stanovil cieľ zmapovať všetky biele miesta zaradené do pracovnej databázy, ale pre potreby a limity tohoto článku sa počet stanovil na štyri reprezentatívne biele miesta.

intenzity vágnosti⁵ – kategorizácia bielych miest na mestotvorné živé miesta a vágne miesta vo formálnom usporiadaní a v chaose.

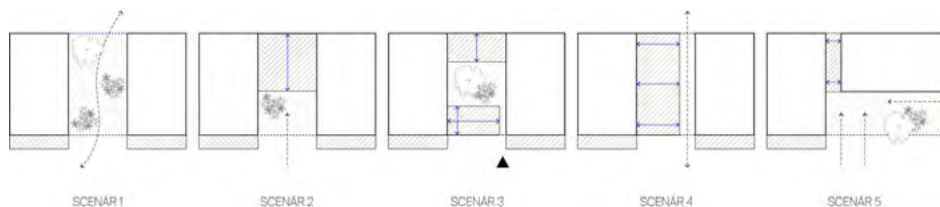
Obr. 2 – Ukážka pracovnej databázy bielych miest. Zdroj: autor

3.2 Typológia bielych miest – možné scenáre

Biele miesta majú rôzne formy a veľkostné parametre – od malých zanedbaných zbytkov pôdy, ktoré ostali neobhospodarované, až po veľké opustené areály (Haluzík et al., 2021). Pre potreby úvodných mapovacích metód v rámci dlhodobého viacúrovňového výskumu zameraného na biele miesta je potrebné si definovať, ktoré miesta je možné veľkostne a charakterovo zaradiť do pracovnej databázy. Pre účely tejto práce, jednoduchší prehľad a kategorizáciu bielych miest z hľadiska typológie priestoru sa v rámci výskumu vypracovalo päť rôznych scenárov prostredníctvom graficky interpretovaných schém. Scenáre opisujú predovšetkým priestory situované v kompaktnej mestskej štruktúre (v súvislej zástavbe), napríklad v centrálnej mestskej zóne alebo v historickom jadre mesta. Scenár číslo jedna prezentuje typický príklad prieluky, kde je priestor medzi dvoma elementami budov priechodný a otvorený z obidvoch strán. Existujú prípady, kedy pre zachovanie uličnej čiary ostáva jedna zo strán uzavretá stenou tvorenou pôvodnou fasádou. Priestor za pozostalou stenou však v tomto prípade ostáva naďalej prázdny a priechodný. Na rozdiel od situácie, kde je jedna z dvoch otvorených strán tvorená navonok neprekonateľnou bariérou, no nie hmotou, napríklad výškový rozdiel alebo terénna modelácia. Scenár číslo dva prezentuje priestor, kde je jedna z budov ustúpená od ulice a vytvára tak mikropriestor, ktorý nemožno zastavať. Hĺbka mikropriestoru sa líši v závislosti od okolitej zástavby. Scenár číslo tri opisuje príklad skrytého vnútrobloku za dierou medzi fasádami vytvárajúci intímne zabudnuté miesto vyhradené od okolitého života v meste. Šírka vstupnej časti ako aj výmera vnútrobloku sa líši v závislosti od okolitej

5 Intenzita vágnosti podľa Haluzíkovej (2020) je jednou z metód, ktorou sa výskum v jej procese zaoberá. Premýšľanie o funkcii a nielen o type priestoru je nevyhnutné pri identifikácii jeho budúceho využitia.

zástavby. Scenár číslo štyri prezentuje typickú medzeru medzi dvoma elementami budov, kde je priestor priechodný a otvorený z obidvoch strán vytvárajúc mikropriestor, ktorý nemožno zastavať. Šírka medzery sa líši v závislosti od okolitej zástavby. Scenár číslo päť opisuje prázdno na rohu končiacej zástavby, napríklad v prípade kedy ju križuje ulica alebo chodník. Všetky prezentované scenáre sú tými najreprezentatívnejšími príkladmi pôvodu bielych miest v urbanizovanom prostredí štylizované do jednoduchých grafických schém pre jednoduchšiu čitateľnosť a pochopenie podstaty. Ich tvaroslovie je samozrejme v realite variabilné.

Obr. 3 – Typológia bielych miest situovaných v kompaktnej mestskej štruktúre. Rôzne scenáre, ktoré môžu v realite variovať. Zdroj: autor

4 Výsledky mapovania

Dlhodobým zámerom výskumu je mapovanie bielych miest v krajskom meste Nitra. Okrem vyhotovenia pracovnej databázy s informáciami o presnej lokalite, type priestoru, vlastníctve, pôvodom a aktuálnej funkcii, je cieľom informovať širšiu odbornú i laickú verejnosť o histórii a pôvode týchto miest. V počiatočných fázach výskumu sa za pomoci Krajského pamiatkového úradu Nitra podarilo zhromaždiť historické fotografie zachytávajúce pôvodné objekty na miestach dnešných bielych miest. Okrem odkrývania vizuálnej pamäte mesta, výskum mieri aj na sprístupnenie informácií o architektonických hodnotách asanovaných objektov, ich funkcii a vlastníctve. Projekt bielych miest považuje za dôležité informovať o tom, že mesto Nitra disponovala týmto architektonickým a hmotným kultúrnym bohatstvom a prinášala hodnoty v kultúrno-spoločenskej oblasti.

Zrejme jedno z najznámejších bielych miest v meste Nitra, je prieluka na ulici Štefánikova trieda (pôvodne ulica Viliama Tótha – Tóth Vilmos utca *mad.*). Štefánikova trieda sa začína pri Svätoplukovom námestí a končí sa na úrovni železničnej stanici. Aj v minulosti viedla od trhového námestia pri Kostole sv. Jakuba k južnej, tzv. Tureckej bráne, ktorá bola súčasťou stredovekého opevnenia. Táto časť Štefánikovej triedy je najstaršou uličnou trasou Nitry. Pri Tureckej bráne sa kedysi začínalo mesto. Bránu zbúrali v roku 1859, aby sa mohlo rozširovať ďalej na juh. Prieluka je už dlhé roky v súkromnom vlastníctve a podľa územného plánu mesta Nitra určená na zastavanie. Jedná sa o kompaktný lukratívny pozemok v súvislej zástavbe v centre mesta. Lokalita sa radí medzi biele miesta bez funkcie. Istý čas však Nitranov spoločensko-kultúrne obohacovalo občianske združenie "Bunka pre súčasnú kultúru", ktoré tu malo zázemie. Ich činnosť spočívala v organizácii rôznych krátkodobých i stálych podujatí, napríklad premietanie filmov, rôzne workshopy, výstavy a prednášky. Takéto nenáročné intervencie by mohli v procese dlhodobého zámeru zástavby suplovať jej súčasné využitie. Objekt, ktorý bola asanovaný tesne po bombardovaní, bol meštiansky dom. Na vývesných tabuliach si možno prečítať mená "Jeney Kálman" a "Szóke Antal".

Obr. 4 – Prieluka na Štefánikovej triede – pešia zóna. Historická fotografia z 20. stor. a aktuálny stav. Zdroj: Krajský pamiatkový úrad (fotografia vľavo), archív autora (fotografia vpravo)

BM_01_ŠTEFÁNIKOVA TRIEDA

lokality:	Štefánikova trieda 12/21, 949 01 Nitra 48°18'41.425"N, 18°51'4.049"E
výmera:	950 m ²
vlastníctvo:	súkromné
aktuálna funkcia:	bez funkcie
územný plán:	určené na zastavanie
pôvod:	nútená asanácia objektu
typ priestoru:	prieluka
scenár:	scenár č. 1
poznámky:	pôvodne meštiansky dom

Obr. 5 – Zápis do pracovnej databázy. BM_01_ŠTEFÁNIKOVA TRIEDA. Zdroj: autor

Ďalšie biele miesto je situované na Kupeckej ulici. Názov ulice signalizuje, že bola čulým obchodným miestom. Aj viaceré staré fotografie potvrdzujú, že tu bolo množstvom služieb a obchodov s rozličným tovarom. Dom, ktorý bol zasiahnutý bombardovaním, bol obchod Štefana Huszára st. V budove sa nachádzalo kníhkupectvo, papiernictvo, požičovňa kníh, kníhtlačiareň a priestory na štúdium a vyučovanie budúcich adeptov knihárskeho remesla. K domu na fotografii naľavo sa nedohľadali informácie. Celkovo túto lokalitu zasiahli štyri bomby. V súčasnosti sa tu nachádza nefunkčný objekt (pôvodne bistro) od významného architekta Michala Maximiliána Scheera.

Obr. 6 – Prieluky na Kupeckej ulici. Historická fotografia z roku 1900 a aktuálny stav. Do pracovnej databázy bola zaradená len prieluka na pravej strane ulice, prieluka oproti bola počas socializmu doplnená o objekt. Zdroj: Krajský pamiatkový úrad (fotografia vľavo), archív autora (fotografia vpravo)

BM_02_KUPECKÁ ULICA

lokality: Kúpecká 11, 949 01 Nitra
48.3131625N, 18.0857231E

výmera: 450 m²

vlastníctvo: súkromné

aktuálna funkcia: obchod, terasa

územný plán: určené na zastavenie

pôvod: nútená asanácia objektu

typ priestoru: prieluka

scenár: scenár č. 2

poznámky: pôvodne kníhkupectvo, kníhtlačiareň

Obr. 7 – Zápis do pracovnej databázy. BM_02_KUPECKÁ ULICA. Zdroj: autor

Biele miesto sa nachádza aj na dnešnej Farskej ulici s dnes už asanovaným domom na rohu Farskej a ulice Na Vršku. Na mieste pôvodnej secesnej budovy sa dnes nachádza reštaurácia, parkovisko a priestory bez funkcie. Na Farskej ulici je lokalizovaných niekoľko bielych miest.

Obr. 8 – Ulica Farská okolo roku 1900 a aktuálny stav. Zdroj: Krajský pamiatkový úrad (fotografia vľavo), archív autora (fotografia vpravo)

BM_03_FARSKÁ ULICA

lokality: Farská 2799, 949 01 Nitra
48.3134728N, 18.0852831E

výmera: 250 m²

vlastníctvo: súkromné

aktuálna funkcia: parkovisko, reštaurácia

územný plán: určené na zastavenie

pôvod: nútená asanácia objektu

typ priestoru: dvor

scenár: scenár č. 5

poznámky: secesná budova na rohu Farskej a ulice Na Vršku

Obr. 9 – Zápis do pracovnej databázy. BM_03_FARSKÁ ULICA. Zdroj: autor

Posledným bielym miestom v rámci predkladaného článku je prieluka na Mostnej ulici, kde bola asanovaná celá pôvodná zástavba nízkopodlažných meštianskych domov. Neskôr sa tu nachádzal dvor, ktorý bol odstránený v 70. rokoch 20. storočia. Pri odstraňovaní trosiek dvora a príslušných objektov, sa tu našli archeologické nálezy pôvodného dolného opevnenia nitrianskeho hradu. Dnes sa tu nachádza parkovisko.

Obr. 10 – Ulica Mostná okolo roku 1970 a aktuálny stav. Zdroj: Krajský pamiatkový úrad (fotografia vľavo), archív autora (fotografia vpravo)

BM_04_MOSTNÁ ULICA

lokality: Mostná 2799, 949 01 Nitra
48.3151050N, 18.0886842E

výmera: 2700 m²

vlastníctvo: súkromné

aktuálna funkcia: parkovisko

územný plán: určené na zastavenie

pôvod: regulovaná asanácia objektu

typ priestoru: dvor, prieluka

scenár: scenár č. 1

poznámky: dvor, meštianske domy na Mostnej ulici

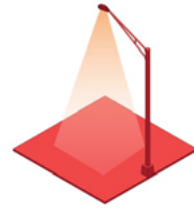
Obr. 11 – Zápis do pracovnej databázy. BM_04_MOSTNÁ ULICA. Zdroj: autor

4.1 Súbor odporúčaní

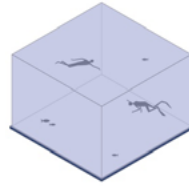
V územných plánoch miest a obcí sú biele miesta väčšinou určené na zastavenie. To by bolo z hľadiska určitej urbanistickej koncepcie mesta najvhodnejšie riešenie, pretože by sa doplnila pôvodná zástavba a vznikla by tak opäť zmysluplná štruktúra. Každopádne nie je vždy úplne jednoduché a s odstupom času možné, všetky tieto miesta zastavať. V takomto prípade je nutné rozmýšľať o novej, alternatívnej funkcii, ktorá by čiastočne suplovala tú pôvodnú. V tejto súvislosti sa v rámci výskumu vypracoval súbor odporúčaní, ktorý môžu slúžiť ako manuál pre mestá a obce alebo proaktívnych súkromných vlastníkov pri transformácii bielych miest na plnohodnotné verejné priestory. Odporúčania sú navrhnuté tak, aby boli flexibilne aplikovateľné samostatne, alebo kombinované do komplexných riešení s rôznorodými funkciami a prvkami (Kovalovská a Čibík, 2024).

ČO S TÝMITO MIESTAMI? →

podme si na ne posvietiť

a niečím ich vyplníť!

Obr. 12 – Triedenie funkcií. Zdroj: Kovalovská a Čibík, 2024

DOSTAVBA

ZACELENIE ULIČNEJ ČIARY
- naplnenie územného plánu
- bude to vôbec možné?

DOSTAVBA

ZELENÁ STRECHA
- zníženie efektu tepelného ostrova
- pobytová strecha

DOSTAVBA

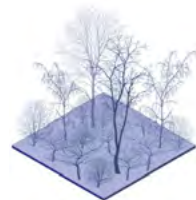
ZELENÁ STENA
- mikroklima, využitie prázdnej steny
- priamy kontakt s priestorom

PRVOK

MULTIFUNKČNÁ VÝPLŇ
- sedenie, lezenie, státie, stolovanie, hra, oddych...

Obr. 13 – Funkcie 1 - 4. Zdroj: Kovalovská a Čibík, 2024x

ZELEŇ

MIESTO POHLTENÉ SUKCESIOU
- ekostabilizačná funkcia
- vysoká miera biodiverzity

ZELEŇ

USPORIADANÁ ZELEŇ
- cieľená výsadba a údržba
- pobytový trávnik, multivrstevnatost

ZELEŇ

EXPERIMENTÁLNA VÝSADBA
- reakcia jednotlivých taxónov na urbanizované prostredie

ZELEŇ

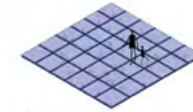
MOBILNÁ ZELEŇ
- dočasná hmota
- variabilné možnosti

Obr. 14 – Funkcie 5 - 8. Zdroj: Kovalovská a Čibík, 2024

ZELEŇ

VERTIKÁLNA ZELEŇ
- popínavé rastliny a liany na stenách pôvodných objektov

ZELEŇ

ZATRÁVNENÁ DLAŽBA
- pobytové vodopriepustné povrchy, priestor pre mobilné prvky

ZELEŇ

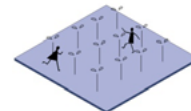
URBAN FARMING
- komunitný priestor
- podpora komunity a biodiverzity

ZELEŇ

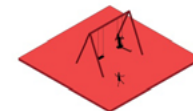
SOLITERNÝ STROM
- sedenie pod vzrastlou drevinou

Obr. 15 – Funkcie 9 - 12. Zdroj: Kovalovská a Čibík, 2024

AKTIVITA

VODNÝ PRVOK
- ochladenie okolia, vzduchu a povrchov, forma hry pre deti

AKTIVITA

DETSKÝ PRVOK
- forma hry pre deti v urbanizovanom prostredí

AKTIVITA

KOLEKTÍVNY ŠPORT
- podpora komunity, pohybu
- sociálna interakcia a inklúzia

AKTIVITA

INDIVIDUÁLNY ŠPORT
- workout v urbanizovanom prostredí

Obr. 16 – Funkcie 13 - 16. Zdroj: Kovalovská a Čibík, 2024

AKTIVITA

GASTRO STÁNKY
- mobilné stánky s občerstvením
- sezónne využitie priestoru

AKTIVITA

VONKAJŠIE KINO
- outdoor premietanie na prázdne mestské steny

AKTIVITA

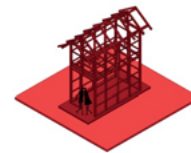
NOČNÝ ŽIVOT
- oživenie tmavého a nebezpečného miesta

UMENIE

GRAFFITY / MURAL
- prázdne steny ako plátna
- farebný mikrosvet

Obr. 17 – Funkcie 17 - 20. Zdroj: Kovalovská a Čibík, 2024

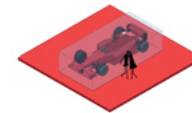
UMENIE

SMALL-SCALE ARCHITEKTÚRA
- stavba malej miery
- multifunkčné využitie

UMENIE

EXTERIÉROVÁ GALÉRIA
- outdoor umenie v centre mesta
- výstavný priestor

UMENIE

EFEMÉRNA / TRVALÁ INŠTALÁCIA
- objekt, inštalácia, socha, architektúra s alebo bez základu

UMENIE

PERFORMANCE
- performatívne umenie
- forma akčného umenia

Obr. 18 – Funkcie 21 - 24. Zdroj: Kovalovská a Čibík, 2024

5 Záver – uplatnenie výstupov

Výskum spracováva problematiku bielych miest, ktorá je pomerne aktuálna a unikátna. Biele miesta sú priestory predstavujúce lokálne výpadky pamäte mesta a miesta s obrovským skrytým potenciálom. Výsledky nesporne prispievajú k zvýšeniu vzdelania a kultúrneho povedomia odbornej i laickej verejnosti. Tento článok a jeho výstupy podporujú novovznikajúcu platformu šíriacu povedomie o aktivitách výskumu. Texty budú súčasťou odbornej publikácie – vysokoškolskej učebnice, ktorá bude slúžiť ako základ pre vypracovanie strategických dokumentov pre zmysluplnú obnovu nevyužívaných mestských priestorov. Vedecký a praktický prínos predkladaného výskumu pre vedný odbor a prax spočíva v spracovaní typológie a kategorizácie bielych miest v kontexte mestských štruktúr, z hľadiska majetkovoprávných vzťahov, veľkosti, pôvodu, funkcie, lokácie a charakteru. Rovnako aj syntéza, interpretácia a evalvácia ich historického vývoja. Dôležitou súčasťou výskumu bude aj analýza rôznych vplyvov bielych miest na sídlo, v rámci ktorej sa skúmajú vzájomné vzťahy z hľadiska fyzických, sociálnych a ekonomických rozmerov. Cieľom bude zistiť akú rolu hrá takýto priestor v meste a akým spôsobom môže fungovať ako jeho plnohodnotný verejný priestor, ktorým sa vo všeobecnosti zaoberá široké spektrum architektonickej a umeleckej obce. Téma je analyzovaná optikou rôznych iných odborov a rovnako je predmetom záujmu laickej verejnosti. Výskum bielych miest je snahou o pozitívne rozoznávajúce potenciálu a konštruktívny prístup pri hľadaní nového dočasného využitia týchto priestorov. Je to protipól ignorovania problému, prípadne vnímania iba prekážok potenciálnych riešení. Biele miesta sú priestory, ktoré by mohli poskytnúť zázemie pre zmysluplné aktivity. Cieľom je pracovať s vhodným riešením na dočasné, ale aj dlhodobé využitie týchto nedostatočne využívaných mestských priestorov, ktoré disponujú potenciálom s množstvom benefitov uplatniteľných v spoločenských, sociálnych, ekonomických a ekologických vzájomne súvisiacich oblastiach. Ich zaradením do živej štruktúry mesta je možné významne podporiť mestotvorné funkcie, ale aj reflektovať dnes aktuálne ekologické témy so zreteľom na mestský turizmus. Dlhodobým zámerom výskumu bude priblížiť tento koncept širšej verejnosti, naučiť ľudí vnímať priestor okolo seba a vzdelávať spoločnosť v otázkach verejného priestoru, kultúry, umenia a architektúry a odporúčanie čoraz viac prepájať aktivity mesta so zabudnutými priestormi. Popularizácia prispeje ku informovanosti a zvýšeniu vzdelanosti a kultúrneho povedomia v radoch širšej verejnosti. Výstupy výskumu ako je tento článok budú prínosom pre vzdelávanie v rámci výučby na univerzitách, ale najmä v spoločenskej praxi budú prostriedkom na zvýšenie informovanosti, kultúrneho povedomia a vzdelania širšej verejnosti v oblasti kultúrnych a historických hodnôt.

Literatúra

- GUBČO, Adrián (2020). Staromestské prieluky sa vypíňajú. In: YIM.BA — Yes In My Bratislava [online]. YIM.BA [vid. 03.01.2020]. Dostupné z: <https://www.yimba.sk/metropolitan-star/staromestske-prieluky-sa-vypnaju>
- DLESK, René (2016). Invázne zásahy ako impulzy vzniku mestských priestorov : doktorandská dizertačná práca. Slovenská technická univerzita v Bratislave (STU), Bratislava, 143.
- BACK PROCHNOW, S., ČIBIK, M. (2022). Unconventional Interventions on Redeveloping Unused Urban Landscapes Based on Social Interactions. In: Acta Horticulturae et Regiotecture, 25(1): 92-98.
- HAJDUKOVÁ, R., SOPIROVÁ, A. (2021). Spatial Potential of Middle-Sized Towns in Slovakia: Lost Spaces of Humenné, Levice and Topoľčany. In: Architecture Papers of the Faculty of Architecture and Design STU, 26(2): 3-13.
- HALUZÍK, R. et al. (2021) Město naruby - Vágní terén, vnitřní periferie a místa mezi místy. Praha: Akademie věd České republiky. ISBN 978-80-200-3041-2.
- HALUZÍKOVÁ, Ludmila (2020). Vágní Praha : diplomová práca. České vysoké učení technické v Praze (ČVUT), Fakulta architektury, Praha, 203.
- KOŠOVAN, Štefan (2012). Nitra, druhé Coventry?. Nitra: Garmond Nitra. ISBN 978-80-891-4883-7.
- KOVALOVSKÁ, K., ČIBIK, M. (2024). Biele miesta na mentálnej mape mesta Žilina : diplomová práca. Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Nitra, 208.
- KLODNEROVÁ, Kristýna (2015). Apropriace ve veřejném prostoru jako způsob zvkalitelnění života ve městě: na příkladu z Prahy : diplomová práca. Univerzita Karlova, Praha, 110.
- ČIBIK, M. et al. (2023). Exploring White Spaces on Urban Mental Maps. In: Public recreation and landscape protection -withsense hand in hand?. Brno : Mendel University in Brno, pp. 63-66.
- ČIBIK, M., JANKECHOVÁ, K. (2023). Small-Scale Invasive Interventions as Impulses for the Reactivation of Forgotten Urban Spaces. In: Public recreation and landscape protection -withsense hand in hand?. Brno : Mendel University in Brno, pp. 268-272.

Príspevok je čiastkovým výstupom kultúrno-edukačného projektu KEGA038SPU-4/2024 M:INT - Biele miesta a efemérne mestské intervencie a KEGA 004SPU-4/2023 KR:EK:IN - Krajinná ekonómia pre inovatívne a udržateľné interdisciplinárne vysokoškolské vzdelávanie na Slovensku.

Informace o autorovi

Ing. Miroslav Čibík, PhD.
Ústav krajinnej architektúry, FZKI SPU v Nitre
miroslav.cibik@uniag.sk